

Förekomst av vandringsfisk i Helge å

– uppföljning av utförda fiskevårdsinsatser

*MS Naturfakta
Mikael Svensson
Box 107
283 22 OSBY
0479-10536; 0705-910536
msnaturfakta@telia.com*

Vandringsfisk i Helge å

Beståndet av vandringsfisk uppströms Torsebro kraftverk i Helge å har under en stor del av 1900-talet varit mycket svagt. Orsakerna till detta är flera: vandringshinder, dåligt fungerande fiskvägar, små tillgängliga strömvattenpartier och dålig vattenkvalitet. Sedan början av 1990-talet har omfattande åtgärder vidtagits i Helge ås huvudfåra för att återfå bestånden av främst öring och lax. Det handlar om nya fiskvägar (omlöp) förbi kraftverken vid Spånga och Brittedal i Almaån, ökad minimitappning och modifiering av trappan vid Torsebro samt kalkning av Bivarödsån.

Efter att omlöpen vid Spånga och Brittedal öppnades (1997 respektive 1998) öppnades stora områden med lämpliga lek- och uppväxtförhållanden i Almaån. Studier med scannande fiskräknare vid såväl Spånga som Brittedal har visat att det under höstarna i början av 2000-talet passerade stor laxfisk uppströms i små antal (<100 fiskar). Det är naturligtvis av mycket stort intresse att kunna fastställa om och när det etablerar sig vandrande bestånd av öring och lax i vattensystemet. Så länge det handlar om enstaka lekfiskar kan det vara svårt att separera deras reproduktion från den stationära fisken. Förhoppningsvis kan man så småningom skönja ökade tätheter till följd av den havsvandrande fiskens större fekunditet, men det kan ta tid innan man ser några resultat när det gäller öring. När det gäller lax som inte har några strömstationära bestånd är det betydligt enklare att konstatera när och var arten etablerar sig.

Höstarna 2005 och 2006 har utmärkts av långvariga högvattenperioder vilket gjort elfiske besvärligt och resultaten icke-representativa och svårtolkade. I kombination med en mycket långvarig torrperiod högsommaren 2006 gör resultaten extra svårtolkade. Svårast är att utvärdera enskilda fisken på lokaler som fiskats vid ett fåtal tillfällen. Redovisningen fokuseras därför på lokaler som provfiskats vid upprepade tillfällen.

Lax i Helge å

Sedan hösten 2001 har det gjorts omfattande utsättningar av laxyngel i Helge å-systemet. Under de första åren koncentrerades insatserna till områdena uppströms Torsebro med utsättningar i Almaån, Röke å och Bivarödsån. Efter hand har tyngdpunkten i utsättningarna förskjutits längre nedströms i systemet och under de senaste åren har majoriteten av ynglen planterats ut nedströms Torsebro. Utsättningarna av lax har varit lyckosamma så till vida att ynglen tillväxt väl och överlevt till smoltifiering. Av flera skäl har det i vissa fall varit svårt att bekräfta återkomst av fisk från utsättningsverksamheten, främst på grund av att kontinuerliga utsättningar gjort det omöjligt att säkerställa huruvida det förekommer naturlig rekrytering i vattendraget.

Sedan år 1996 har förekomst av lax konstaterats i samband med elfiske vid Torsebro och på ytterligare tre lokaler längre uppströms i vattensystemet (Figur 1). I de flesta fall handlar det bevisligen och otvetydigt om återfångster av utsatta yngel men åtminstone vid Torsebro och vid toffelfabriken i Hjäsås har det fångats yngel från spontan lek. Vid Torsebro visar förekomsten av årsyngel höstarna 2005 och 2006 att det skett spontan lek på samma sätt som fångsten av ett årsyngel av lax hösten 2005 vid toffelfabriken i Hjäsås.

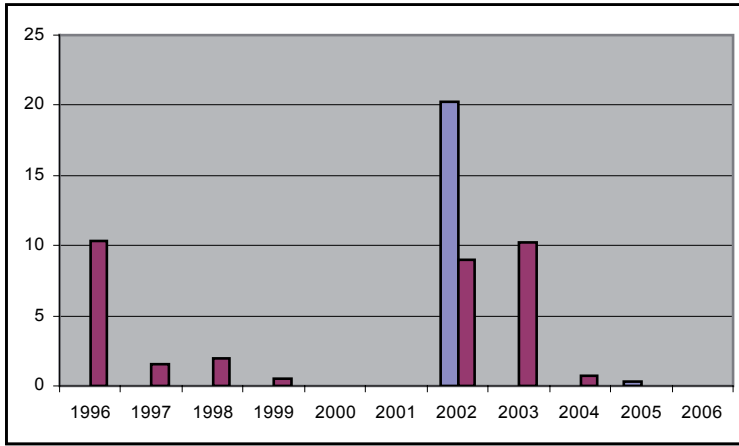
Den lokal som har störst potential att hålla ett reproducerande bestånd av lax är den gamla fåran vid Spånga. Kontinuerliga utsättningar gör att det i det fallet är svårt att säga något om förekomsten av "vild" lax. Fångsten av årsyngel hösten 2004 visar att det skett lek föregående vinter. Däremot antyder avsaknaden av äldre fisk hösten 2005 att det inte gick så bra. Under övriga år är det omöjligt att säga något närmare om förekomsten av lax.

En lokal som inte verkar ha någon större attraktionskraft på lax är Vedema i Röke å. Ynglen överlevde väl, tillväxte och spred sig i Röke å efter utsättningarna men efter att de sista smoltifierade, ett år försenade under våren 2006, har ingen ytterligare lax fångats i vattendraget.

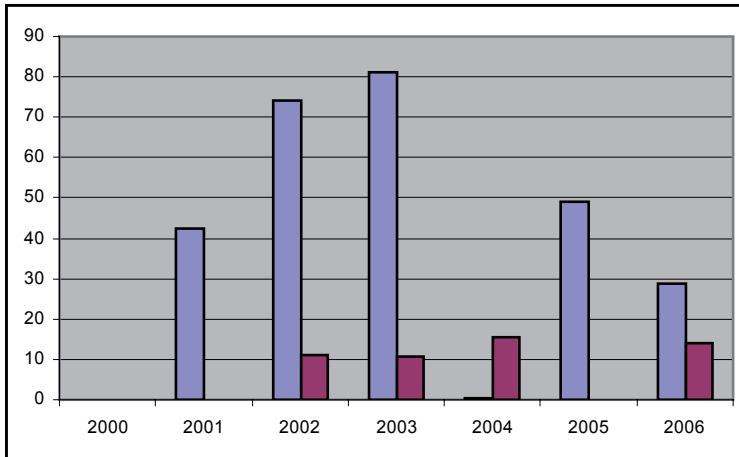
Sammanfattningsvis visar resultaten från de genomförda elfiskena att laxen tillväxer och överlever tämligen väl åtminstone på lokalerna vid Torsebro och Spånga. I den gamla fåran nedströms kraftverksdammen vid Torsebro har det skett lek vid flera tillfällen. Beståndet av lax förefaller dock vara svagt och tätheterna är i de flesta fall låga. Vid Spånga har det noterats höga tätheter i samband med utsättningar. Naturlig lek har konstaterats vid några tillfällen men det har än så länge inte lett till någon verklig etablering. Antalet lekfiskar vid båda lokalerna bedöms vara mycket litet, och allra minst är antalet vid Spånga.

Vare sig Bivarödsån eller Röke å bedöms i dagsläget ha förutsättningar att hysa bestånd av lax. Vattenkvaliteten i Bivarödsån är allt för dålig och avståndet från havet till Vedema är nästan 100 km vattenvägen. Det lär till att börja med krävas att börja med att laxen på allvar etablerar sig på de större och mera lämpliga sträckorna vid Torsebro och Spånga innan man på allvar kan hoppas på att arten tar sig dit, oavsett hur bra vandringsvägar det finns.

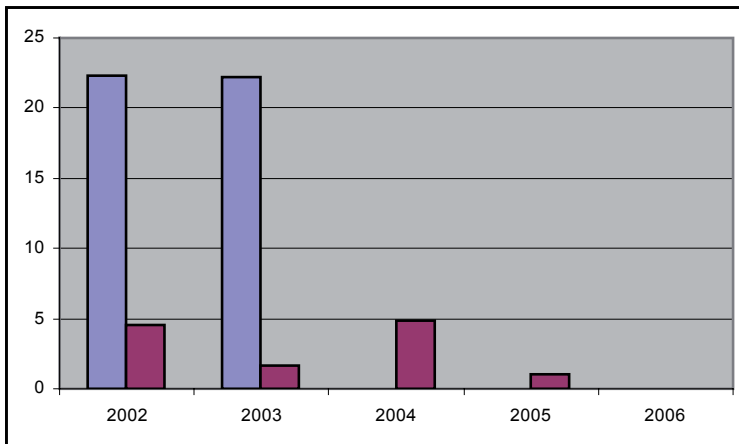
Det är i dagsläget omöjligt att säga om det låga låga antalet uppvandrande lekfiskar beror på dålig överlevnad efter smoltifieringen, hög dödlighet i samband med utvandringen eller problem att passera uppströms.

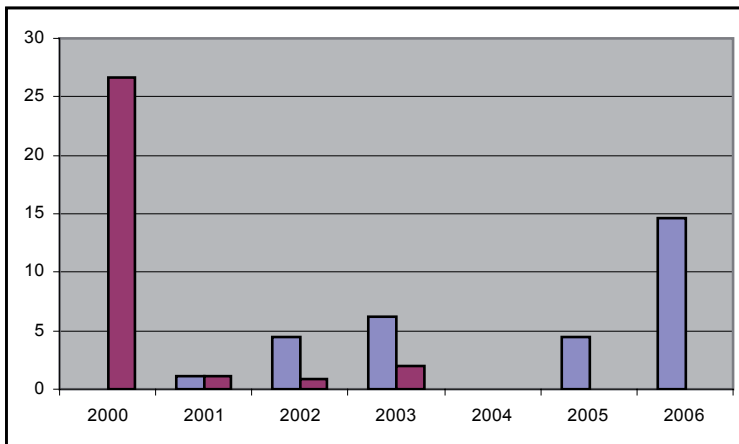
Lax toffelabriken Hjärsås
1996–2006
(inga provfisker 2000–2001)

Lax Spånga
2000–2006

Lax Vedema
2002–2006

Lax Torsebro
2000–2006

Figur 1. Fångster av lax på fyra lokaler i Helge å under perioden 1996–2006. Blåa staplar anger täthet av årsyngel, röda av äldre fisk.

Öring i Helge å

Helge å har goda ur habitatsynpunkt goda förutsättningar att hysa ett starkt bestånd av vandrande öring. Till följd av svårigheter med såväl uppvandring som utvandring har antalet vandrande öringar uppströms Torsebro varit mycket litet. Förmodligen har vandrande fisk i det närmaste varit helt borta från Almaån och Bivarödsån. Öringen har i motsats till laxen inte varit föremål för något omfattande utsättningsprogram vilket gör att man kan förvänta sig en betydligt trögare start på återetableringen. Undantaget utgörs av 59 lekfiskar som flyttades från Mjöån till Bivarödsån uppströms Sibbhult hösten 1998 och avkomman av två honor och en hanne (också från Mjöån) som föddes upp på Natursbruksgymnasiet i Osby och släpptes ut på flera lokaler i Bivarödsån mellan Hjärsås och Sibbhult våren 1999.

Mot detta kan ställas att det sedan länge finns starka bestånd av vandrande öring i de nedre delarna av Helge å (Mjöån, Vramsån, Vinnö å) och att ”felvandrande” exemplar från dessa vattendrag i viss omfattning kan förmodas söka sig längre upp i Helge å. Antalet uppvandrande öringar kan därför också förmodas variera betydligt mera med flödena än vad antalet hemvandrande lax varierar. Det är dock svårt att tänka sig att det är något större antal lekfiskar som regelbundet tar sig upp ovanför Torsebro. Hösten 2005 passerade t.ex. endast 18 stora laxfiskar genom fiskräknaren vid Brittedal, den absoluta majoriteten av dessa torde ha varit havsöring.

Ett ytterligare problem vid tolkningen av resultaten från provfiskena är förekomsten av stationär öring. Samtliga strömvattensträckor i Almaån och Bivarödsån nedströms Sibbhult håller bestånd av stationär öring. Bestånden är i många fall svaga, men det är något som troligen mera är kopplat till vattnets produktionsförmåga än bristen på lekfisk. Det är mycket svårt att hänföra små förändringar i tätheten av öring på enskilda lokaler till utförda fiskevårdsinsatser. För att vara säker på att det etablerats bestånd av vandrande öring krävs nästan fångst av utvandrande smolt, möjligtvis kan man tolka kraftigt ökade tätheter under längre tidsperioder på enskilda lokaler som en följd av att vandrande fisk etablerat sig.

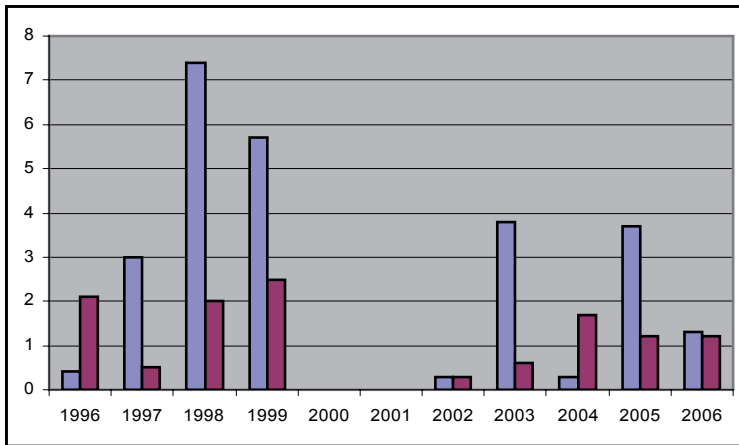
Ett ytterligare problem i tolkningen av data är det ofta antagonistiska förhållandet mellan lax och öring. Storskaliga utsättningar av lax leder i vissa fall till att bestånden av öring minskar, om inte annat så för att födotillgången per capita minskar. På samma sätt kan man tänka sig att havsöringen när det etablerar sig har negativa effekter på stationär öring. Det har dessutom i flera undersökningar visat sig att olika årskullar interagerar på olika sätt och att starka årsklasser kan undertrycka de efterföljande i betydlig grad, något som kan leda till varannanårstoppar i öringbestånden. På lokaler med lax, stationär öring och vandrande öring kan det därför vara mycket svårt att tolka hur de olika bestånden utvecklas.

Goda data på öringförekomsten finns från fem lokaler (Figur 2), och i denna rapport redovisas dessutom fångsterna från två lokaler som endast provfiskats vid två tillfällen (Figur 3).

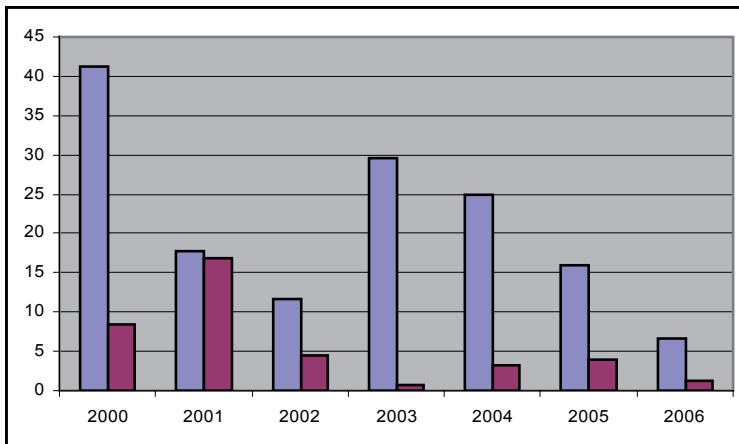
Förekomsten av öring vid Torsebro varierar en hel del, de samlade tätheterna är dock alltid låga. Det är svårt att se några mönster i fångstresultaten, men man kan konstatera att år 2000 då det fanns mycket ettårig lax på lokalen saknades äldre öring helt i fångsten och 2006 fångades överhuvudtaget inte en enda öring.

Spånga är en av de lokaler som kan förmodas påverkas av vandrande öring i betydande omfattning. De långsiktiga tendensen (2000–2006) ser dock negativ ut och det finns dessutom tecken på att bestånden av lax och öring påverkas av varandra. Mest oroväckande är den stadiga nedgången i antalet årsyngel av öring. Man ska dock hålla i minnet att det varit höga vattennivåer de senaste åren och att förhållandena på provfiskeplatsen varit mera lämpade för lax än för öring. Under år med mindre flöden släpps betydligt mindre vatten genom fiskvägen och förhållandena kan då gynna öringen på laxens bekostnad.

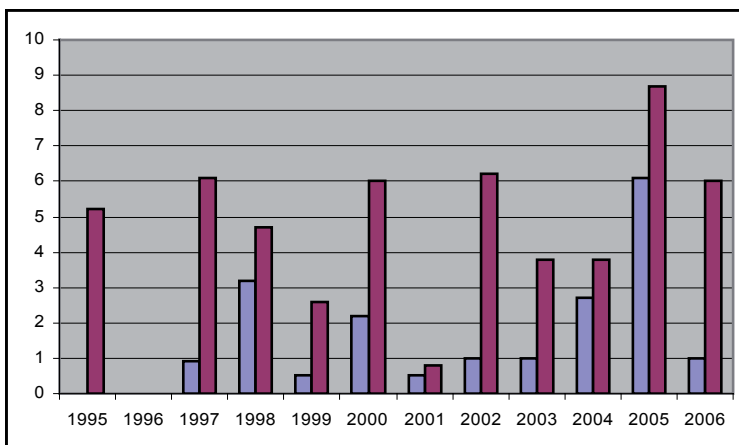
Det försurningspåverkade och extremt humösa vattnet i Bivarödsån är långt ifrån optimalt för laxfisk. Detta syns tydligt när det gäller tätheterna av öring – under rekordåret 1998 var den samlade

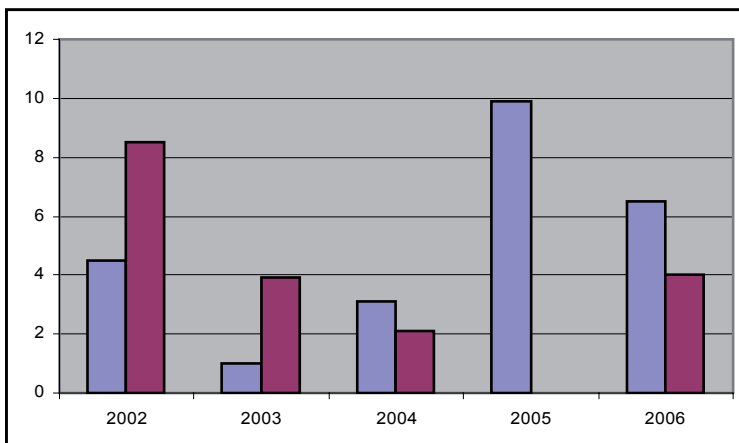
Öring toffelfabriken Hjäsås
1996–2006
(inga provfiske 2000–2001)

Öring Spånga
2000–2006

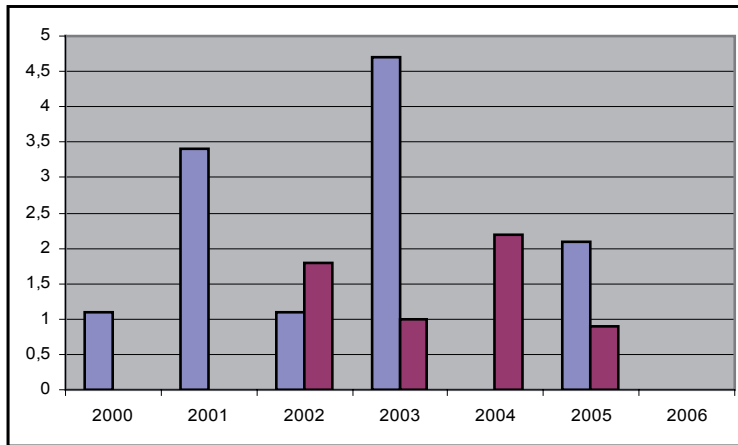

Öring 1 km S Aggarps skola
1995–2006
(inget provfiske 1996)

Öring Vedema
2002–2006

Figur 2. Fångster av öring på fem lokaler i Helge å under perioden 1996–2006. Blåa staplar anger täthet av årsyngel, lila av äldre fisk.

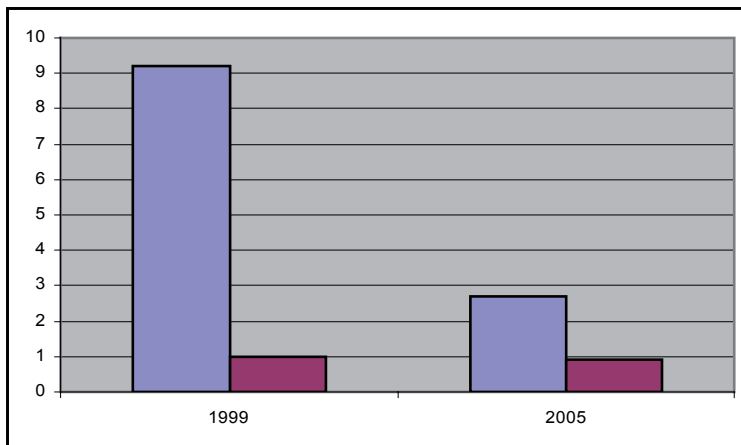
Öring Torsebrosån 2000–2006

Figur 2 (forts.). Fångster av öring på fem lokaler i Helge å under perioden 1996–2006. Blåa staplar anger täthet av årsyngel, lila av äldre fisk.

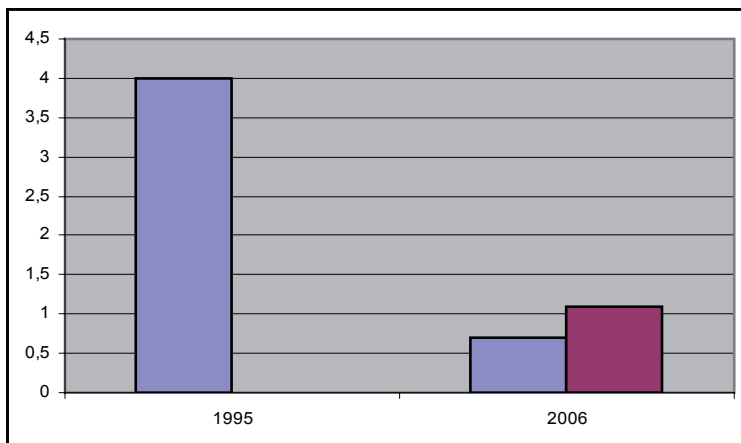
tätheten mindre än 10 fiskar/100 m². Lokalen provfiskades vare sig år 2000 eller år 2001, men därefter har mängden öring varit försvinnande låg. Det gäller för övrigt inte enbart öringen utan fisksamhället i stort – lokalen har försämrats betydligt sedan mitten av 1990-talet.

Lokalerna i Hörlingeån (1 km S Aggarps skola) och Röke å (Vedema) har tämligen stabila öringbestånd och domineras fullständigt av stationär öring. I resultaten från Vedema kan man tydligt se hur de höga tätheterna av utsatt lax under 2002 och 2003 tryckte ned beståndet av öring och hur öringen återkommit efter att laxen försvunnit.

Förekomsten av öring på de två lokaler som endast provfiskats vid två tillfällen är svårtolkad (Figur 3). Förekomsten av öring i gamla fåran nedströms Brittedals kraftverk påverkas i extremt stor utsträckning av hur mycket vatten som släppts genom luckorna i dämnet. Mängden öring vid Hjäsås påverkas dels av den dåliga vattenkvaliteten i bivarödsån, dels av mycket höga flöden vid provfisketillfället. I båda fallen antyder resultaten en minskning när det gäller förekomsten av öring, men detta ska tas med en mycket stor nypa salt.

Öring g:a fåran Brittedal
1999 och 2005

Öring Hjäsås
1995 och 2006

Figur 3. Fångster av öring på två lokaler i Helge å som provfiskats vid enbart två tillfällen under perioden 1995–2006. Blåa staplar anger täthet av årsyngel, lila av äldre fisk.

Sammanfattning

Trots att det bevisligen vandrar upp stor laxfisk förbi Torsebro de flesta år har vare sig lax eller vandrande öring kunnat etablera bestånd i någon större utsträckning. Provfiskeresultaten antyder att det skett förnyring av lax vid några få tillfällen, utan att det lett till några högre tätheter av yngel. När det gäller öringen är det ännu svårare att säga i vilken omfattning vandringsfisken har kunnat etablera sig.

De naturgivna förhållandena är utan tvivel goda, men än så länge kan vi inte se några tydliga resultat av de utförda fiskevårdsinsatserna.